

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Андросович Ксенії Анатоліївни

«Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

зі спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія;

психологія соціальної роботи

Актуальність досліджуваної дисертанткою теми не викликає сумніву, адже формування сучасних суспільних відносин відбувається під впливом соціально-економічних, політичних, екологічних негараздів, що порушують процес соціальної адаптації особистості в процесі початкового професійного навчання. Соціальна адаптація є необхідною умовою функціонування суспільства як єдиного соціального організму, оскільки припускає залученість особистості до певного середовища через набуття статусу, місця в соціальній структурі суспільства. Перехід до нової соціальної ролі учня професійно-технічного навчального закладу, зміна звичного шкільного середовища на незнайоме вимагають часу для адаптації. Це пов'язано з тим, що життя першокурсника будується за іншими нормами та правилами: зростає почуття відповідальності за те, як складеться його подальше життя. Особливої ваги набуває пошук і впровадження ефективних соціально-психологічних засобів допомоги першокурсникам, які б сприяли покращенню рівня їх соціальної адаптації та формуванню в них активної життєвої позиції. Варто зазначити, що проблема соціальної адаптації була сферою інтересів зарубіжних і вітчизняних науковців. Однак у наявних наукових джерелах поза увагою вчених залишається вивчення психологічних чинників соціальної адаптації, саме першокурсників професійно-технічних навчальних закладів, а також розробка ефективних технологій, спрямованих на соціальну адаптацію першокурсників ПТНЗ. Тому дисертаційне

дослідження К. А. Андросович є актуальним як у соціальному, так і науковому плані.

Дисертаційне дослідження здійснено в рамках пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної соціальної психологічної науки. Ґрунтовний аналіз різноманітних наукових джерел за тематикою дослідження надав змогу автору виокремити чинники, що обумовлюють процес соціальної адаптації та дезадаптації, визначити основні підходи до вивчення наукового об'єкту, уточнити понятійний апарат, сформувати теоретико-методологічну базу дослідження. У роботі чітко та логічно сформульовані мета та завдання дослідження, які означили напрям наукового пошуку автора й забезпечили можливість досягнення відповідних результатів, сформульованих у тексті дисертаційного дослідження й підсумованих у загальних висновках.

Дисертація має чітку структуру, яка включає три самостійних розділи, що логічно пов'язані між собою та послідовно відображають теоретичний та практичний аспекти проблеми, яка досліджується.

Теоретичний аналіз проблеми, представлений у першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження проблеми соціальної адаптації першокурсників професійно-технічного навчального закладу», дозволив авторці описати психологічні підходи, за якими здійснюється вивчення соціальної адаптації, визначити витoki феномену адаптація, обґрунтувати причини виникнення та соціально-психологічні особливості соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічних навчальних закладів.

Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних літературних джерел проблеми соціальної адаптації дозволив встановити, що у вивчення даного феномену кожен із психологічних підходів вніс свою частку, але у кожному підході спостерігається своєрідне бачення її природи, функцій, критеріїв успішності: адаптація розглядається як процес або стан (необіхівіоризм), як адекватна продуктивна результативність (інтераціоналізм), як співвідношення змін середовища й особистості (психоаналіз). Це спонукало дисертантку до

визначення поняття соціальної адаптації, що розглядається як процес і результат активного пристосування індивіда до групи, до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються чи вже змінилися.

Встановлено соціально-психологічні особливості соціальної адаптації першокурсників до умов освітнього середовища ПТНЗ, які пов'язані зі зміною попередньо сформованих установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи, втратою закріплених взаємин із шкільним колективом та формуванням нових навичок, а також із невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки (стан напруженості та фрустрації, зниження активності учнів у навчанні, втрата інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, відсутність професійних мотивів, розчарування у життєвих планах).

У другому розділі «Емпіричне вивчення психологічних чинників соціальної адаптації першокурсників професійно-технічного навчального закладу» авторкою окреслено загальну стратегію емпіричного дослідження; описано методики вивчення психологічних чинників соціальної адаптації першокурсників ПТНЗ та виявлення її критеріїв; охарактеризовано вибірку досліджуваних; запропоновано структурно-компонентну модель соціальної адаптації першокурсників ПТНЗ та описано її структурні елементи. Представлено кількісний і якісний аналіз результатів експерименту з використанням методів математичної статистики.

У даному розділі наведено результати емпіричного дослідження, відповідно до яких визначено п'ять груп досліджуваних: пасивні, активні, учні групи ризику, ізольовані та відторгнуті учні. Констатовано, що найбільш складно адаптуються досліджувані, які входять до групи ізольованих, відторгнутих та групи ризику. Відторгнуті зі своєї соціальної групи учні позбавлені багатьох емоцій, переживань тощо. Фактично вони ніяк не можуть заповнити пусте місце в емоційних сфері, принаймні в даній соціальній групі, вони відчувають спустошення, нікому не потрібними,

зайвими.

Узагальнення результатів дослідження дозволило дисертантці виокремити чотири види проявів соціальної дезадаптації першокурсників в умовах освітнього середовища ПТНЗ: навчальний (низький рівень успішності; умовне виставлення оцінок; необхідність повернення до школи або в інший заклад освіти; необхідність оплати за повторний курс); поведінковий (систематичні прогули занять; дисциплінарні порушення; грубі форми поведінкових розладів – вживання алкоголю, наркотичних і токсичних речовин, правопорушення); комунікативний (ізоляція, конфлікти з однокурсниками, конфлікти з викладачами, конфлікти з батьками); змішані форми соціальної дезадаптації (поєднання означених проявів, що зустрічаються найчастіше).

Теоретико-методологічні засади дослідження, врахування специфіки освітнього середовища ПТНЗ, виявлених чинників, що впливають на її процес упродовж навчання, та визначених критеріїв соціальної адаптації першокурсників, надали можливість К. А. Андросович розробити структурно-компонентну модель соціальної адаптації першокурсників та описати її структурні елементи. Структурно-компонентна модель соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища ПТНЗ відображає специфіку освітнього середовища, аналіз факторів впливу на підготовчому, основному та завершальному етапах соціальної адаптації. Підготовчий етап представлено комплексом психодіагностичних методик для визначення чинників, що впливають на соціальну адаптацію першокурсника в умовах ПТНЗ. Основний етап передбачає розробку спеціальних соціально-психологічних заходів для дезадаптованих першокурсників. Завершальний етап передбачав їх реалізацію та відстеження результативності впливу на учнів, залучених до програми заходів, що відображено у моделі.

Заслугове схвальної оцінки розроблена К. А. Андросович програма з підвищення соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища ПТНЗ, що подано у третьому розділі «Програма з підвищення

соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу». У результаті реалізації розробленої програми експериментально доведено, що програма сприяла підвищенню рівня соціальної адаптації досліджуваних, формуванню відповідальності, навичок самоконтролю, значному зниженню рівня агресивності, тривожності, ригідності, фрустрації, налагодженню позитивних взаємин, зміні соціального статусу на більш сприятливий для повноцінного існування в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу.

Слід зазначити, що ретельний аналіз отриманих результатів, використання сучасних методів математичної обробки даних дозволяє говорити не лише про теоретичне, але й практичне значення роботи. Зокрема, використання матеріалів дисертації у професійно-технічних навчальних закладах для першокурсників для надання соціально-психологічної допомоги з метою застосування програми соціально-психологічного супроводу дезадаптованих учнів для підвищення рівня їх адаптації.

Варто зауважити, що всі етапи емпіричного дослідження виконано на належному науковому рівні. Загальні висновки в стислому вигляді підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення авторкою дисертації можливих перспектив подальшої розробки проблеми. Вони є науково обґрунтованими, чітко сформульованими, викладені достатньо повно і в необхідній логічній послідовності.

Автореферат та публікації автора відображають основні положення дисертації та відповідають вимогам.

Оцінюючи позитивно проведене дослідження, разом із тим, слід висловити певні зауваження і побажання:

1. У даній дисертаційній роботі окреслено психологічні напрямки, за якими досліджувалася соціальна адаптація. Авторкою слушно визначено робоче поняття соціальної адаптації, яке трактується як процес і результат їх

активного пристосування до групи, до умов соціального середовища навчального закладу, до суспільних умов життя, що змінюються, чи вже змінилися. Але не зазначено до якого психологічного напрямку воно відноситься. Варто уточнити, на який психологічний напрямок спирається авторка.

2. У другому розділі, аналізуючи результати констатувального етапу дослідження, доцільно було б результати кількісного аналізу даних більше поєднувати із якісним їх аналізом. Доречно було б, якби дисертантка об'єднала таблиці 2.11-2.17, в яких відображено аналіз залежності психічних станів досліджуваних (рівень тривожності, агресивності, фрустрації, ригідності) та критеріїв соціальної адаптованості досліджуваних залежно від їх соціального статусу.

3. Ефективність застосування розробленої у дисертації програми підвищення соціальної адаптації першокурсників не викликає сумніву щодо доцільності її впровадження в навчально-виховний процес професійно-технічного навчального закладу. Проте, з тексту роботи не є зрозумілим, чи існують відмінності між реалізацією даної програми для першокурсників із середнім рівнем адаптації та першокурсників із низькими показниками за всіма критеріями соціальної адаптації, яких авторка відносить до дезадаптованих учнів. На нашу думку, залучення та експериментальна перевірка першокурсників із різним рівнем соціальної адаптації могла б виявитися істотною для побудови індивідуально-психологічної і психотерапевтичної роботи з такими учнями.

Проте наголошую, що висловлені вище побажання та зауваження не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи.

Отже, все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертація «Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу» є самостійною, завершеною роботою і відповідає чинним вимогам п. 11, п. 12,

п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 до кандидатських дисертацій, а її автор Андросович Ксенія Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри системного аналізу
Мелітопольського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету МОН України

Т. Л. Шугурова